

חדשות עולם הספר

במה ליוצרים ועורכים תורניים

גליון 66

איש אותם הבאנו במדור "מדברי רבותינו", מגדירים זאת
היטב.

אברהם דיקמן
העורך

מדברי רבותינו

היסטוריה - אמת או כזב

כתב החזון איש (אמונה וביטחון, פ"א אות ח): דברי
הימים וקורות עולם הם מאלפים הרבה את החכם בדרכו,
ועל תורות עבר ייסד אדני חוכמתו.

ואמנם בהיות האדם אוהב לחדש ולהרצות לפני קהל,
נצברו הרבה שקרים בספרי התולדות. כי בן אדם אינו
שונא הכזב בטבעו ורבים האוהבים אותו ומשתעשעים
בו שעשועי ידידות. ועל החכם להברר בסיפורי הסופרים
לקבל את האמת ולזרות את הכזבים. וכאן יש כר נרחב אל
הדמיון כי טבע הדמיון למהר ולהתקדם ולהגיד משפט
טרם שהשכל הכין מאזני משפט לשקול בפלס דבר על
אופנו, והדמיון חורץ משפטו כרגע מהו מן האמת ומהו
מן הכזב.

חדשות עולם הספר

ספר פכים קטנים מאת הרב בנימין קלוגר מכיל זיכרונות
ורישומים של שישה עשורים מחייו של המחבר כספרן
וסופר.

הספר גדוש בשלל נושאים הקשורים לעולם הספר,
ביניהם תוכלו לקרוא בין היתר: על הסכמות והקדמות,

דבר המערכת

בלטרמנץ - ביאליסטוק - דווינסק

בגליון הקודם התחלנו בחשיפת פרטים חדשים רבים
אודות רבינו מאיר שמחה הכהן מדווינסק.

נזכיר, כי בינות לכתבי רבי זרחיה סגל, ואביו רבי שפטיה
תלמידו של "האור שמח" אשר נתכנה בשם "העילוי
מינישקעל", הנמצאים בעריכה מתקדמת על ידי "מכון
נקודה", נמצאה תגלית יקרת ערך. פנקס קטן בו נרשמו
עדויות מכלי ראשון על רבינו מאיר שמחה הכהן מדווינסק
בעל ה"אור שמח" על ידי תלמידו רבי שפטיה.

בגליון זה נמשיך ונצעד בעקבות תחנות חייו של רבינו.

העילוי הגדול, הבחור מאיר שמחה נושא לאשה את
אחות הרב שמואל ליפשיץ - אשר עסק בפרקמטיא
בימים ולא מש מאוהלה של תורה בלילות - וקובע את
ביתו בביאליסטוק.

שם הוא שוקע בשקידה יתרה (אם תרצו לדעת מהי
שקידה, דלגו למדור "יש לך מושג") כאשר הרבנית נוטלת
את עול הפרנסה על שכמה (לימים העסק נקלע לקשיים,
ראו על כך ב"פינת העורך התורני").

כשהונחה ההצעה בפתחו לכהן כרבה של דווינסק הוא
מקבל את ההצעה. במדור "לאורם ניסע ונלך" נציג כמה
אנקדוטות על כך.

קשה עד מאד מנקודת מבטנו להבין נכונה את האירועים
ההיסטוריים, על אחת כמה וכמה כשיש חוסר התאמה
בין מקורות שונים. דומה כי דבריו הנוקבים של החזון

הגהות, מפתחות, בתי דפוס ומדפיסים, כריכת ספרים, גניזת ספרים, שריפת ספרים, מוכרי ספרים, ספריות ואוספים, ספרנים, ועוד ועוד.

שאלת חכם

מדוע הגמרא משתמשת בכללים גיאומטריים שאינם מדויקים?

בכמה מקומות בש"ס הגמ' נותנת כלל ביחס של היקף העיגול לקוטרו שהוא פי שלש [ואת יחס האלכסון לריבוע שהוא אחד ושתי חמישיות].

הגמרא בעירובין (יד.) מביאה מקור לחישוב זה מים שעשה שלמה, שהיקפו היה שלושים ורוחבו עשרה. התוספות מעירים (שם ד"ה והאיכא) שאין החשבון מדוקדק לפי חכמי המידות.

הרמב"ם בפירוש המשנה (שם פ"א מ"ה) כתב, שהקירוב שמשמשים בו אנשי המדע הוא יחס אחד לשלשה ושביעית (מה שאנו קוראים "פאי"), אך מאחר וגם מספר זה אינו מדויק, תפשו חז"ל חשבון גדול ואמרו כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח, והסתפקו בזה בכל המדידות שהוצרכו להן בכל התורה (יש שביארו שזהו הלימוד מהפסוק שכך יש לנו לשער ו\או שנאמר כן הלכה למשה מסיני. יש שרצו לומר ששיעור זה לחומרא, ויש הסוברים שזהו רק בדינים דרבנן ואין כאן המקום להאריך).

הביאור הנפלא הבא מיוחס לגר"א: בפסוק אותו מביאה הגמרא למקור יחס השיעור – ישנו קרי וכתב, כתיב וקוה שלושים וקרי וקו שלושים, היחס בין הגימטריא של 'קוה' לגימטריא של 'קו' הוא $3.1415 \approx 3 \frac{111}{106}$ שזהו שיעור דיוק של 4 ספרות אחרי השבר העשרוני.

הרמב"ם מוסיף עובדה מדהימה: 'אלא שדבר זה מצד טבעו בלתי נודע ואין במציאותו שידוע', כלומר הקב"ה ברא את העולם בצורה כזו שאין חישוב מדויק ליחס שבין הקוטר להיקף [וכך גם באלכסון שבריבוע], החישוב העשרוני הוא אין סופי ולעולם לא יגיע למספר שלם (נקרא: מספר אי-רציונאלי).

רבינו מאיר שמחה (אור שמח הל' תשובה פ"ה ה"א) דן באריכות בשאלת "ידיעה ובחירה", וכתב שם: כי כשם שאי אפשר לבני האדם להשיג את החישוב המדויק בחכמת

המדידה והחשבון [-א.ה. ראייתו מהאלכסון שבריבוע], כך גם אם אינו מובן לך דעת ה', עצם המושכל גבוה גבוה לאין סוף וחקר.

פינת העורך התורני

תולדות ומבואות

לעיתים, העורך נדרש לכתוב פרק מבוא על תולדות חייה של הדמות הרבנית מחברת הספר שעסק בעריכתו.

פעמים רבות, בעודו חוקר את דברי הימים יתקל בגרסאות סותרות אודות אירועים שונים. לרוב אפשר להבין מתוך הדברים את גרעין הסיפור, ולראות כיצד הסיפור צמח לכיוונים שונים. אך לפעמים ישנן אכן סתירות שאינן יכולות להתיישב יחדיו.

לא תמיד ריבוי המקורות המצביע על גירסא מסוימת, הוא אכן המקור הנאמן, שכן כולם העתיקו מן המקור הראשון בהעדר מקור אחר, או שלא טרחו לברר.

דווקא לפעמים הזמן חושף מקורות חדשים, היכולים לשפוך אור חדש על ההיסטוריה.

הבה נתמקד בפרט מתוך הביוגרפיה העשירה של רבינו מאיר שמחה.

קבלת רבינו מאיר שמחה לרבה של דווינסק נסקרה בעיתונים רבים, נציין שניים מהם ("היום" (סנקט פטרבורג) ז' שבט תרמ"ח; "המליץ" ל' שבט תרמ"ח): אחד מציין כי נגידי דווינסק ועסקניה התלבטו האם רב שהוא גם סוחר יתאים לעירם. והמקור השני מציין, כי רק לאחר שאבד עושרו של רבינו מאיר שמחה נאות לקבל על עצמו את עול הרבנות.

אך הדיווח הזה נראה מוזר, מאחר שכל המקורות מספרים על כך, שאשתו של רבי שמחה נטלה את עול הפרנסה על שכמה לבל יופרע רבי מאיר שמחה מלימודו.

בפנקס הקטן שחשפנו בגליון הקודם מסתתרת אולי התשובה. מסופר שם, כי העסק שניהלה הרבנית נקלע לקשיים ונסגר, והם נאלצו לחיות בדחוקות.

יתכן, שתקופה קצרה בעודו יושב בביאליסטוק ניסה רבי מאיר שמחה לסייע בעדה, עד אשר קיבל על עצמו את עול הרבנות בדווינסק, שבאמצעותה יוכל להעביר את עול הפרנסה מעל כתפיו.

בשולי הדברים, חשוב להדגיש את היחס לאמינות המקורות.

המקורות העיתונאים אותם הזכרנו היו בבעלות של "משכילים", ונראה שנעשה ניסיון להאדיר את עסקני דווינסק שעל ידי בחירתם הגיע רבי מאיר שמחה לעירם. אמת, שפעמים רבות ההחלטה הסופית הייתה בידי בעלי המאה, אבל במקרה הזה היו שתי המלצות שהביאו אותם לבחור ברבי מאיר שמחה.

במסע ההלוויה של רבה של דווינסק רבי ראובן הלוי לזין מאמצי'סלב (או מדנבורג), הרב יעקל חריף נשא הספד מר, ובסופו המליץ למנות את רבי מאיר שמחה תחתיו.

כאשר נכנסו העסקנים להיוועץ במרן "בית הלוי" את מי למנות לרב בעירם, ביקש מהם להציג בפניו כמה שמות והוא יתן את המלצתו. העסקנים הציגו שתי אפשרויות: רבי מאיר שמחה ורב נוסף נכבד וגדול מעיר אחרת.

ענה הבית הלוי: 'אם רצונכם במורה הוראה מובהק ומיוחד במינו תקחו את "הגדול", אבל אם חפצכם ב"תכשיט" קחו את רבי מאיר שמחה, כי אין בנמצא כמוהו מלא דברי תורה.'

ענו כנגדו העסקנים: 'וכי אין לנו מורי הוראות טובים בעירנו, הרי צריכים אנחנו רב ומרא דאתרא, ולא רק לבקי בפסקי הלכות'.

יש לך מושג?

שקידה

רבינו מאיר שמחה היה קובל רבות על השקידה שהתמעטה, ופעם אמר ל"העילוי מינישקעל" הרב שפטיה סגל: 'חבל חבל על מתנה גדולה שאבדה מישראל, היא השקידה, אתם אינכם יודעים כבר מה היא, כי לא ראיתם בכלל שקידה בעיניכם. אילו היתה השקידה עתה כמו שראיתי בעיני בילדותי היו קמים גדולים ממש בישראל כמו שראיתי לפנים'.

אמר לו הרב סגל: הלא לומדים "משמרות" בכל הישיבות בלילות, ולא נותנים מנוח לעיניהם בלילה ומתאמצים בכל לב להבין קושט דברי אמת.

הוציא רבינו מאיר שמחה ספר מספריו, ובו היה כתוב

שאחת מהתקנות שהיו בפראג אצל הגאון בעל נודע ביהודה, שאחרי הבדלה צריכים האברכים להכנס אל הישיבה ועליהם להיות שם עד יום שישי אחרי הצהרים, אם רצונם להתקבל בין לומדי הישיבה, ואין להם רשות לסור לבתיהם לראות את נשותיהם ובני משפחתם בכל ימות השבוע!

כמו כן, אסור להם לפשוט את נעליהם מעל רגליהם בשכבם לישון בלילות, אלא עליהם להיות מוכנים ועומדים ללימוד מתמיד יומם ולילה ללא בקשת תענוגים ומותרות!

והוסיף רבינו מאיר שמחה: 'זה באברכים נשואים, ומה בבחורים?!'

ושוב הוסיף ואמר: 'חבל חבל על השקידה שנאבדה ואין מכירים כבר ערכה ומהותה, ואם בדורנו הגענו לכך, מה יהיה בדורות הבאים? הם לא ידעו בכלל על גדולינו ומה שהיו לנו. יחשבו בודאי שמה שאנו מספרים על איכות הידיעות שלהם ובהירות שכלם אלו גוזמאות בעלמא, כי לא יוכלו לתאר בעיני שכלם איך נראו הגדולים שאני עוד זכיתי לראותם...'

לאורם נסע ונלך

פרק ב' - שיטות בלימוד

רבי מאיר שמחה שהתגורר לאחריו נישואיו בעיר ביאליסטוק, הפך לבר-פלוגתא חריף של רב העיר, הגאון רבי ליפא'לה, בעל ה"עונג יום טוב". על כל חידוש מצא חבילות של פירוכות ועל כל דבר הלכה היה מציב בפניו ערימת קושיות.

היה זה מפגש בין שתי דרכי לימוד ייחודיות: ה"עונג יום טוב" ביסס את שיטתו על ההבנה והסברה הישרה, שאותה החשיב כקודש ממש בדומה לגמרא. לעומתו, רבנו מאיר שמחה נקט בגישה שונה בתכלית: 'כל סברא - חשודה היא', נהג לומר. לשיטתו, אין להסתמך על סברא ללא הוכחה חורצת מן המקורות, שכן הרצון להכריע, עלול להטות את השכל הישר עוד לפני שגובשה המסקנה. בשל כך, מצא ה"עונג יום טוב" את עצמו במיצר תמיד, כי היה אנוס להשיב על קושיותיו של רבנו מאיר שמחה שלא אבה לקבל הכרעה המבוססת על סברא בלבד.

כשעמד רבנו מאיר שמחה לעזוב את ביאליסטוק לטובת כס הרבנות בדווינסק, נכנס להיפרד מרבי שמואל מוהליבר (שמילא את מקומו של בעל ה"עונג יום טוב" לאחר פטירתו). בירכו רבי שמואל: "הי רצון שתזכה שגם בעירו החדשה יהיו תלמידי חכמים גדולים כביאליסטוק, ושתזכה ליריב תורני ראוי כמותך, שיסב לך נחת כפי שהסבת אתה ל'עונג יום טוב' בוויכוחים'.

לימים העיד רבנו מאיר שמחה כי הברכה התקיימה במלואה. בדווינסק כיהן לצדו הגאון הרוגוטשובי, רבי יוסף רוזין. דרך לימודו של הרוגוטשובי הייתה שונה בתכלית מזו של רבנו מאיר שמחה. למרות זאת, רבנו מאיר שמחה הנהיג את העיר כולה ביד רמה, ומעולם לא שררה כל מחלוקת בין שני גדולי הענק, זולת מלחמתה של תורה.

* * *

כשקיבל על עצמו את עול הרבנות בדווינסק, התנה רבנו מאיר שמחה תנאי עם העסקנים: אל תטרידו אותי בשאלות יומיומיות של איסור והיתר. עליכם למנות מורה הוראה שיפסוק בשאלות הפשוטות, כדי שאוכל להתמסר ללימוד, ורק שאלות סבוכות יגישו אלי.

אולם, המציאות חזקה מכל תנאי. בתוך שנים ספורות נשאב רבנו מאיר שמחה אל עבודת הציבור, והפך למנהיג שכל ענייני העיר והנהגת הדור מונחים על כתפיו. השקדן המופלא, שכל רגע פנוי היה תפוס ברעיונות עמוקים בש"ס ובפוסקים, הפך לרב בישראל שפסיקותיו הגיעו למקומות רחוקים.

למרות מעמדו הרם, היה נאנח בגעגוע על ימיו בביאליסטוק, אז יכול היה לשקוע בלימוד ללא עול הנהגת הקהילה.

רבנו מאיר שמחה הכיר מקרוב את דחקותו של הגאון הרב יצחק לייב גרוסברג בעל ה"שי למורא". הוא חיפש דרך יצירתית לסייע לו בפרנסתו כדי שיוכל להתפנות ללימודו בנחת, והגה תוכנית מקורית: הוא הציע לו להתמנות לתפקיד ה"אויבער שמש" (שמש ראשי) בבית הכנסת שלו. תפקידו של השמש הראשי יוקדש כולו לענייני הרוח, לשיעורי תורה ולשימוש חכמים. את מלאכת הסידור, הניקיון וחלוקת העליות לתורה – יותר לסגן השמש, שיפעל תחתיו.

בעל ה"שי למורא" שמח על ההצעה המכובדת, שהבטיחה שכר נאה בצדה ועבודה שאינה מסיחה את הדעת מן הלימוד. אולם, הדרך למינוי לא הייתה פשוטה. פרנסי הקהילה התקשו להבין מדוע עליהם לשלם משכורת לאדם בתפקיד כזה: 'הרי בבית הכנסת שלנו לא חסרים תלמידי חכמים ומלמדים המעבירים שיעורי גמרא ומשניות בהתנדבות גמורה', טענו.

השיב להם רבי מאיר שמחה בטוב טעם: 'אנו בדווינסק, עיר התורה, צריכים להציב רף אחר. לא מתאים שכשנזדקק לעיין בלשון הגמרא או הרמב"ם בזמן הדרשה, השמש ירוץ להביא את הספר. אנו זקוקים לשמש שיודע את התורה כולה בעל פה, כזה שיוכל לצטט לנו את המקורות בו במקום, קהילה כזו תהיה לשם ולתפארת'.

השתכנעו בני הקהילה, אך שאלו: 'היכן נמצא אדם כה גדול שיסכים לכהן כשמש?'. 'יש תחת ידי כלי מפואר כזה', השיב רבי מאיר שמחה בחיוך. "אם תסכימו לחתום על כתב המינוי ולהקציב לו שכר מכובד – אשלח לקרוא לו מיד'.

כך הוקם הגאון בעל ה"שי למורא" על כס ה"שמש הראשי" של דווינסק, כשהוא מוכר לכל כבקי מופלג בחדרי תורה.

י"ל ע"י

נקודה | הוצאה לאור

80699+90@gmail.com - 0723167198

